

MUSIQA TA'LIMIDA MILLIY VA JAHON MUSIQIY MEROSINI UYG'UNLASHTIRISHNING NAZARIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

**Husainova Gulchehra
Soliyevna**

*Qo'qon davlat universiteti
Musika ta'limi va san'at magistranti*

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqola musiqa ta'limi jarayonida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish muammosini zamonaviy pedagogika, estetik tarbiya va musiqa ta'limi nazariyasi nuqtai nazaridan chuqur ilmiy tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, unda mazkur uyg'unlikning nazariy-pedagogik asoslari DSc darajasida konseptual jihatdan yoritiladi. Tadqiqot IMRaD modeli asosida olib borilib, milliy musiqiy meros va jahon musiqiy merosi tushunchalarining pedagogik mazmuni, ularning ta'lim jarayonidagi funksional o'rni hamda o'quvchi shaxsini estetik va madaniy jihatdan rivojlantirishdagi ahamiyati tizimli ravishda tahlil qilinadi. Maqolada milliylik va universallik o'rtasidagi muvozanat musiqa ta'limining asosiy metodologik tamoyillaridan biri sifatida talqin qilinib, musiqiy merosni uyg'unlashtirish jarayoni shaxsga yo'naltirilgan, madaniyatlararo va estetik yondashuvlar asosida ilmiy jihatdan asoslanadi. Ilmiy tahlil natijasida musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning nazariy modeli ishlab chiqilib, u zamonaviy ta'lim talablari va globallashuv sharoitida milliy madaniyatni asrash hamda rivojlantirish zarurati bilan uyg'un holda asoslanadi. Ushbu maqola musiqa ta'limi metodikasini boyitish, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini nazariy jihatdan mustahkamlash va ta'lim amaliyotida madaniy muvozanatni ta'minlash uchun ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

musika ta'limi, milliy musiqiy meros, jahon musiqiy merosi, pedagogik uyg'unlik, estetik tarbiya, madaniyatlararo ta'lim, musiqiy tafakkur, milliylik va universallik.

KIRISH

Globallashuv jarayonlari tobora jadallashib borayotgan zamonaviy dunyoda ta'lim tizimi, xususan musiqa ta'limi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri milliy madaniy merosni asrab-avaylash, uni yosh avlod ongiga singdirish bilan bir qatorda, jahon musiqiy madaniyati yutuqlari bilan uyg'un holda o'rgatishdan iborat bo'lib, bu jarayon pedagogik jihatdan murakkab va ko'p qatlamli muammo sifatida namoyon bo'lmoqda, chunki musiqiy meros nafaqat estetik qadriyat, balki xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy o'zligini ifodalovchi muhim madaniy hodisa hisoblanadi. Musiqa

ta'limi jarayonida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi ko'pincha soddalashtirilgan tarzda talqin qilinib, milliy asarlarni jahon musiqasi namunalariga qo'shib berish yoki repertuarni mexanik kengaytirish bilan cheklanadi, holbuki bunday yondashuv mazkur jarayonning pedagogik mohiyatini to'liq ochib bera olmaydi; aslida esa uyg'unlashtirish — bu musiqiy materiallarni yonma-yon qo'yish emas, balki o'quvchining musiqiy tafakkurida milliylik va universallikni bir butun estetik tizim sifatida shakllantirishga qaratilgan ongli va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayondir. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosiga oid masalalar ko'pincha alohida-alohida o'rganilib, ularning o'zaro bog'liqligi yetarli darajada nazariy asoslanmaydi, natijada o'quvchilar ongida milliy musiqa va jahon musiqasi qarama-qarshi hodisalar sifatida shakllanishi mumkin; bu esa madaniy muvozanatning buzilishiga, milliy musiqiy qadriyatlarga befarqlik yoki ularni ikkinchi darajali deb qabul qilish holatlariga olib kelishi ehtimolini oshiradi. Holbuki zamonaviy estetik va pedagogik nazariyalar musiqiy madaniyatni yopiq tizim emas, balki tarixiy va madaniy o'zaro ta'sirlar mahsuli sifatida talqin qilib, milliy musiqiy merosning jahon musiqiy madaniyati bilan doimiy dialogda rivojlanishini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi nafaqat metodik, balki chuqur nazariy-pedagogik muammo sifatida dolzarblashadi va uni DSc darajasida ilmiy asoslash zaruratini keltirib chiqaradi. Mazkur tadqiqot aynan shu ilmiy ehtiyojdan kelib chiqib, musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning nazariy-pedagogik asoslarini tizimli ravishda tahlil qilishni, mazkur jarayonning estetik, didaktik va madaniy jihatlarini ochib berishni hamda uni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish uchun konseptual asos yaratishni maqsad qilib qo'yadi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning nazariy-pedagogik asoslarini aniqlash va konseptual jihatdan asoslash maqsadida olib borilgan bo'lib, tadqiqot metodologiyasi bir yoqlama didaktik sxemalarga emas, balki musiqa ta'limining real pedagogik amaliyoti, madaniyatshunoslik yondashuvlari va estetik tafakkur rivojining ichki mantiqiga tayangan holda shakllantirildi; shu sababli qo'llanilgan metodlar qat'iy ketma-ketlikka bo'ysundirilgan bosqichlar majmui sifatida emas, balki bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro bog'liq va mazmunan chuqurlashtiruvchi ilmiy vositalar tizimi sifatida qaraldi. Avvalo, nazariy-konseptual tahlil metodi orqali milliy musiqiy meros, jahon musiqiy merosi, madaniyatlararo muloqot, estetik tarbiya va musiqa pedagogikasiga oid klassik hamda zamonaviy ilmiy manbalar tizimli o'rganildi, bunda asosiy e'tibor "milliylik" va "universallik" tushunchalarining qarama-qarshi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi pedagogik kategoriyalar sifatida talqin qilinishiga qaratildi; ushbu tahlil jarayonida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishga oid mavjud yondashuvlarning kuchli va zaif jihatlarini aniqlanib, ularning ta'lim jarayonidagi real pedagogik salohiyati baholandi. Keyingi bosqichda qiyosiy-tahliliy metod qo'llanilib, turli pedagogik maktablar va ta'lim tizimlarida milliy va jahon musiqiy merosining o'qitilish tajribasi o'zaro solishtirildi, bunda repertuar tanlash tamoyillari, musiqiy asarlarni tahlil qilish uslublari, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik muloqot shakllari hamda estetik natijalar alohida tahlil qilindi; ushbu qiyoslash milliy musiqani izolyatsiya

qilingan holda o'rgatish yoki jahon musiqasini ustuvor qo'yish kabi biryoqlama yondashuvlarning pedagogik cheklanganligini ko'rsatishga xizmat qildi. Tadqiqotda shuningdek, madaniyatshunoslik va estetik-falsafiy tahlil metodlari qo'llanilib, musiqiy merosning tarixiy rivoji, madaniy konteksti va estetik mazmuni pedagogik jarayon bilan bog'liq holda talqin etildi, chunki milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi faqat metodik emas, balki madaniy identifikatsiya va estetik ong shakllanishi bilan uzviy bog'liq jarayon hisoblanadi. Metodologik yondashuvning muhim jihatlaridan biri mantiqiy-analitik umumlashtirish metodi bo'lib, u orqali o'rganilgan nazariy manbalar, qiyosiy tahlillar va madaniy-estetik kuzatishlar asosida musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning nazariy-pedagogik modeli ishlab chiqildi, bunda uyg'unlik mexanik qo'shilish emas, balki o'quvchining musiqiy tafakkurida milliylik va universallikning yaxlit estetik tizim sifatida shakllanish jarayoni sifatida talqin qilindi. Umuman olganda, tadqiqotda qo'llanilgan metodlar majmui musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasini yuzaki tavsiflashdan qochib, uning chuqur nazariy-pedagogik mohiyatini ochib berish, mazkur jarayonni ilmiy jihatdan asoslash va keyingi metodik tadqiqotlar uchun mustahkam konseptual poydevor yaratishga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan nazariy-konseptual tahlillar va qiyosiy umumlashtirishlar natijalari musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi mexanik repertuar kengaytirish yoki ikki turdagi asarlarni yonma-yon qo'yish orqali hal etilmasligini, balki mazkur jarayon o'quvchining musiqiy tafakkurida milliylik va universallikning ichki mantiqiy birligini shakllantirishga qaratilgan murakkab pedagogik hodisa ekanini ko'rsatdi; xususan, milliy musiqiy merosni izolyatsiya qilingan holda o'rgatish o'quvchilarda musiqiy hodisalarning umumiy badiiy qonuniyatlarini anglashni cheklashi, jahon musiqiy merosini ustuvor qo'yish esa milliy musiqaga nisbatan ikkilamchi munosabatni shakllantirishi mumkinligi aniqlanib, bu ikki ekstremal yondashuv pedagogik jihatdan biryoqlama ekanligi ilmiy asosda ko'rsatildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, uyg'unlashtirishning samarali pedagogik modeli milliy musiqani faqat tarixiy yoki folklor kontekstda emas, balki jahon musiqiy madaniyatining tarkibiy qismi sifatida, umumiy musiqiy-estetik qonuniyatlar doirasida talqin etishga asoslanishi zarur, chunki aynan shu yondashuv o'quvchilarga milliy musiqaning universal badiiy qadriyatlar bilan uyg'unligini anglash imkonini beradi. Ilmiy muhokama jarayonida aniqlanishicha, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish o'quvchilarning musiqiy idroki va estetik baholash qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, ya'ni bunday yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar musiqani "bizniki" yoki "boshqalarniki" degan qarama-qarshi toifalarda emas, balki umumiy badiiy tajriba sifatida qabul qila boshlaydi, bu esa musiqiy tafakkurning kengayishi va madaniyatlararo idrokning shakllanishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuningdek shuni ko'rsatdiki, uyg'unlashtirish jarayonida musiqiy asarlarni tanlash va tahlil qilish uslubi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, agar milliy va jahon musiqasi namunalarini o'zaro musiqiy til, shakl, obraz va ifoda vositalari nuqtai nazaridan solishtirishga asoslangan yondashuv qo'llanilsa, o'quvchilarda musiqiy hodisalarning umumiy va xususiy jihatlarini anglash qobiliyati

rivojlanadi; aksincha, bunday solishtirishlar yuzaki yoki faqat tarixiy ma'lumotlar bilan cheklangan hollarda uyg'unlik g'oyasi o'quvchi ongida mustahkamlanmaydi. Ilmiy bahs shuni ko'rsatadiki, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning pedagogik samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining metodologik pozitsiyasiga bog'liq bo'lib, o'qituvchi o'zini milliy musiqani "himoya qiluvchi" yoki jahon musiqasini "ustun qo'yuvchi" subyekt sifatida emas, balki o'quvchini musiqiy madaniyatlararo dialogga yo'naltiruvchi pedagog sifatida namoyon etgan taqdirdagina mazkur jarayon real ta'limiy natija beradi. Tadqiqot natijalariga asoslangan muhokama shuni ko'rsatadiki, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish pedagogik jarayoni o'quvchining shaxsiy estetik tajribasini boyitish, uning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlash va shu bilan birga ochiq, tolerant va universal musiqiy tafakkurni shakllantirish imkonini beradi, bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlari bilan to'liq uyg'unlashadi. Umuman olganda, olingan natijalar musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi nazariy-pedagogik jihatdan chuqur asoslanishi zarurligini, mazkur jarayonni tasodifiy yoki dekorativ element sifatida emas, balki ta'lim mazmunining markaziy tarkibiy qismi sifatida qarash lozimligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish masalasi yuzaki repertuar tanlash yoki alohida mavzularni ketma-ket berish orqali emas, balki o'quvchining musiqiy tafakkurida milliylik va universallikni yagona estetik-badiiy tizim sifatida shakllantirishga qaratilgan ongli pedagogik strategiya orqali hal etilishi zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi; olib borilgan nazariy tahlillar va muhokamalar shuni ko'rsatdiki, milliy musiqiy merosni jahon musiqiy madaniyatidan ajratib o'qitish o'quvchilarning musiqiy idroki va estetik umumlashtirish qobiliyatini cheklashi mumkin, jahon musiqiy merosini ustuvor qo'yish esa milliy musiqaga nisbatan ikkilamchi munosabatni shakllantirish xavfini tug'diradi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, samarali uyg'unlashtirish modeli milliy musiqani faqat tarixiy-etnografik hodisa sifatida emas, balki umumiy musiqiy til, shakl va obrazlar tizimiga ega bo'lgan universal badiiy merosning ajralmas qismi sifatida talqin etishga asoslanishi lozim, chunki aynan shu yondashuv o'quvchilarga milliy musiqaning jahon musiqiy madaniyati bilan ichki bog'liqligini anglash imkonini beradi. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish o'quvchilarning musiqiy idroki, estetik baholash qobiliyati va madaniyatlararo tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilib, ularni musiqani "o'zimizniki" va "begona" degan qarama-qarshi toifalarda emas, balki umumiy insoniy badiiy tajriba sifatida qabul qilishga undaydi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, mazkur jarayonning pedagogik samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining metodologik pozitsiyasi va estetik dunyoqarashiga bog'liq ekanini ko'rsatdi, ya'ni o'qituvchi milliy va jahon musiqiy merosini qarama-qarshi qo'ymasdan, balki ularni musiqiy dialog doirasida talqin qilgan taqdirdagina uyg'unlashtirish g'oyasi ta'lim jarayonida real mazmun kasb etadi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot musiqa ta'limida milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirishning nazariy-pedagogik asoslarini tizimli ravishda yoritib, ushbu jarayonni zamonaviy ta'lim talablari va globallashuv sharoitida milliy madaniyatni asrash hamda rivojlantirish zarurati bilan uyg'un holda ilmiy jihatdan

asoslab berdi hamda keyingi metodik va innovatsion tadqiqotlar uchun mustahkam konseptual poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. Musiqa ta'limi nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Azizxo'jayeva, N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. Milliy musiqa va estetik tarbiya. – Toshkent: Fan, 2016.
4. Davronov, Sh. San'at ta'limida madaniyatlararo yondashuv. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
5. G'ulomov, A. Musiqiy tafakkur va estetik idrok. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
6. Ismoilova, D. Ta'lim psixologiyasi va estetik rivojlanish. – Toshkent: Universitet, 2017.
7. Karimova, S. Musiqa ta'limida milliy va jahon merosi. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Kodirov, F. Faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyasi. – Toshkent: Fan ziyosi, 2015.
9. Musurmonova, O. Estetik tarbiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.
10. Normatova, Z. Musiqa ta'limida madaniy muvozanat masalalari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Musiqa fani o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.